

Filozofia wieku siedemnastego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Blaise Pascal, *Mysli*, tłum. T. Żeleński-Boy, s. 20, 55, 122, 154–155.
- Źródło: Blaise Pascal, *Mysli*, tłum. T. Żeleński-Boy, Poznań–Warszawa 1921, s. 29.

Filozofia wieku siedemnastego

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Dlaczego filozofia XVII wieku zwróciła się ku [metafizyce](#)? Dlaczego powróciły, zadawane na przykład w wiekach średnich, wielkie pytania o naturę Boga i sens ludzkiego istnienia?

Kryzys renesansowego humanizmu, który w centrum wszechświata stawiał człowieka i jego życie doczesne, stał się impulsem do poszukiwania nowych dróg w filozofii. Zaczęto wątpić w siłę i niezawodność ludzkiego umysłu. W człowieku dostrzeżono istotę niedoskonałą, skazaną na cierpienie, zagubioną i wewnętrznie rozdartą pomiędzy potrzebami duszy i ciała. Przekonanie o ulotności i ułudzie świata materialnego oraz niedoskonałości ludzkiego poznania, zmuszało do zastanowienia się, gdzie przebiega granica między rzeczywistością a iluzją. W epoce Kartezjusza jedynym pewnikiem stał się sam akt myślenia i stąd tylko można było wnioskować o istnieniu człowieka, a nawet o istnieniu Boga.

Twoje cele

- Poznasz postaci wybitnych myślicieli i nurty filozoficzne XVII wieku.
- Scharakteryzujesz poglądy Pascala dotyczące miejsca człowieka w świecie.
- Omówisz wpływ filozofii na sztukę epoki.

Przeczytaj

XVII-wieczne odkrycia geograficzne i naukowe, a także narastający kryzys religijny spowodowały ogromne ożywienie myśli filozoficznej w Europie. Poglądy XVII-wiecznych myślicieli były wyrazem duchowych niepokojów trapiących ludzi baroku.

Kartezjusz (właśc. René Descartes, 1596–1650) to francuski filozof, fizyk i matematyk. Głównym założeniem jego filozofii było przekonanie o zawodności ludzkiego poznania i rozumowania. Kartezjusz podkreślał niedoskonałość ludzkiego umysłu. Uznał, że skoro myśliciele i mędrcy tworzą sprzeczne ze sobą teorie, to każdą ze sformułowanych przez człowieka prawd można zakwestionować. Filozof stwierdził, że jedynym, w co nie można wątpić, jest sam fakt myślenia. Jeżeli zaś istnieje myślenie, to musi też istnieć ktoś, kto myśli. Kartezjusz wyraził swoją tezę w maksymie *Cogito – ergo sum*: Myślę, więc jestem. Podkreślał również, że człowiek jest istotą dwoistą. Zgodnie z poglądem dualizmu ludzkie ciało i dusza to różne substancje, które współistnieją ze sobą, lecz nie stanowią harmonijnej całości. Myśliciel podkreślał w ten sposób wewnętrzne rozdarcie człowieka. Najważniejszym dziełem filozoficznym Kartezjusza jest *Rozprawa o metodzie* (1637).

Frans Hals, *Portret René Descartes*, około 1649

Źródło: domena publiczna.

Blaise Pascal (1623–1662) to francuski filozof, matematyk i fizyk, który w swojej filozofii połączył **racjonalizm** z **irracjonalizmem**. Pascal uznał, że rozum nie przynosi odpowiedzi na wszystkie pytania i wątpliwości. Podkreślał tragizm człowieka, który nie jest w stanie pojąć otaczającej go nieskończoności oraz zrozumieć sensu życia. Pascal podkreślał, że obok

porządku rozumu istnieje także zupełnie niezależny porządek serca. Teorię tę oddaje jego słynna sentencja: „Serce ma swoje racje, których rozum nie pojmuje”. Serce to dla Pascala rodzaj władzy poznawczej – instynktu czy intuicji – która pomaga człowiekowi poznać pierwsze, podstawowe zasady. Najważniejszą z nich jest Bóg – serce jest więc czuciem, wiarą w Boga i drogą do Jego poznania. Według filozofa tylko wiara może zapewnić człowiekowi szczęście. Pascal próbował udowodnić istnienie Boga. Dowód ten opierał się na porównaniu zysków i strat wynikających z przyjęcia istnienia Boga. Zakładając, że Bóg istnieje, człowiek ryzykuje niewiele, bo tylko marne, doczesne życie; zyskuje natomiast nagrodę w postaci życia wiecznego. Wniosek z tego jest zatem prosty: lepiej wierzyć, niż nie wierzyć. Całe to rozumowanie znane jest pod nazwą zakładu Pascala. Najważniejszym dziełem filozoficznym Pascala są *Myśli* (1669).

Blaise Pascal

Źródło: ActuaLitté, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 2.0.

Słownik

irracjonalizm

pogląd filozoficzny głoszący, że rzeczywistość jest niedostępna poznaniu racjonalnemu

metafizyka

(gr. *tá metá tá physiká* – to, co jest po fizyce) dział filozofii zajmujący się bytem jako takim – jego podstawowymi własnościami, leżącymi u podstaw świata, który jest nam dostępny poprzez doświadczenie zmysłowe

racjonalizm

kierunek filozoficzny przyznający rozumowi główną bądź wyłączną rolę w procesie poznania

sceptycyzm

(gr. *sképtomai* – obserwuję) stanowisko odrzucające możliwość uzyskania wiedzy pewnej i uzasadnionej

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią filmu, a następnie wyjaśnij wpływ rozwijających się nauk przyrodniczych na filozofię XVII w.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D19jyAuX0>

Film nawiązujący do treści materiału o filozofii siedemnastowiecznej.

Polecenie 2

O co pytają osiemnastowieczni filozofowie? Sformułuj co najmniej trzy pytania związane z omówionymi w filmie wątpliwościami.

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z fragmentami *Myśli* Pascala, a następnie wyjaśnij, w jaki sposób siedemnastowieczny filozof postrzega miejsce człowieka w świecie.

((Blaise Pascal

Myśli

Ostatecznie bowiem, czymże jest człowiek w przyrodzie? Nicością wobec nieskończoności, wszystkim wobec nicości, pośrodkiem między niczym a wszystkim. Jest nieskończenie oddalony od rozumienia ostateczności; cel rzeczy i ich początki są dlań na zawsze ukryte w nieprzeniknionej tajemnicy; zarówno niezdolny jest dojrzeć nicości, z której go wyrwano, jak nieskończoności, w której go utopiono. [...]

46.

Myśl stanowi wielkość człowieka. [...]

146.

Człowiek wyraźnie stworzony jest do myślenia, to cała jego godność; cała zaś jego zasługa i cały obowiązek, to myśleć jak się należy, Owóż porządek myśli jest ten, aby zacząć od siebie i od swego stwórcy i swego celu. [...]

347.

Człowiek jest tylko trzcina, najwątleszą w przyrodzie, ale trzcina myślącą. Nie potrzeba, iżby cały wszechświat uzbroił się, aby go zmiażdżyć: mgła, kropla wody wystarczy, aby go zabić. Ale gdyby nawet wszechświat go zmiażdżył, człowiek byłby i tak czymś szlachetniejszym

niż to, co go zabija, ponieważ wie, że umiera, i zna przemoc, którą wszechświat ma nad nim. Wszechświat nie wie nic.

Cała nasza godność spoczywa tedy w myśli. Stamtąd trzeba nam się wywodzić, a nie z przestrzeni i czasu, których nie umielibyśmy zapełnić. Silmy się tedy dobrze myśleć: oto zasada moralności. [...]

396.

Dwie rzeczy pouczają człowieka o całej jego naturze, instynkt i doświadczenie.

397.

Wielkość człowieka jest wielka w tym, iż on zna swoją nędzę. Drzewo nie zna swojej nędzy.

Nędzą tedy jest czuć swoją nędzę, ale wielkością jest wiedzieć, że się jest nędznym.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński-Boy, s. 20, 55, 122, 154–155.

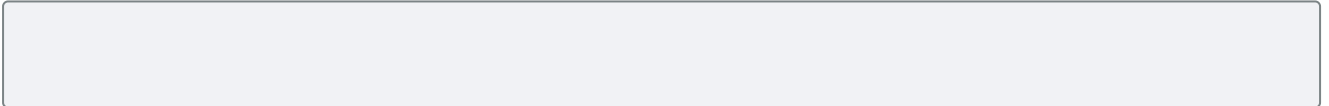
Ćwiczenie 2

Rozstrzygnij, czy koncepcja człowieka prezentowana przez Pascala jest optymistyczna, czy pesymistyczna. Sformułuj argumenty, którymi potwierdzisz swoje zdanie.

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z obrazem Caravaggia i jego opisem. Następnie podaj elementy potwierdzające związek tego malarskiego przedstawienia mitologicznej sceny z filozofią Kartezjusza.

Michelangelo Merisi da Caravaggio, *Narcyz nad źródłem*, 1594–1596

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 2

Zapoznaj się z podanym fragmentem *Myśli* Pascala, a następnie omów związek obrazu Caravaggia z poglądami wyrażanymi przez filozofa.

((Blaise Pascal

Myśli

Wyobraźnia. – Jest to najbardziej zwodnicza częśćka w człowieku, nauczycielka błędu i fałszu, tym bardziej oszukańcza, że nie zawsze oszukuje, byłaby bowiem niezawodnym wskaźnikiem prawdy, gdyby była niezawodną w kłamstwie. Ale będąc najczęściej fałszywą, nie przedstawia żadnej znamiennej cechy, znacząc tym samym piętnem prawdę i fałsz. Nie mówię o szaleńcach, mówię o najroztropniejszych; pomiędzy nimi to wyobraźnia ma wielki dar przekonywania ludzi. Rozsądek daremnie krzyczy, nie umie nadać ceny rzeczom. Ta harda potęga, nieprzyjaciółka rozumu, lubująca się w tym, aby go poprawiać i władać nim, chcąc okazać, ile może we wszelkiej rzeczy, stworzyła w człowieku drugą naturę. Ma ona swoich szczęśliwych, swoich nieszczęśliwych, zdrowych i chorych, swoich bogatych i biednych; karze wierzyć, wątpić, przeczyć rozsądkowi; zawiesza zmysły, pozwala im czuć; ma swoich szaleńców i swoich mędrców.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński-Boy, Poznań–Warszawa 1921, s. 29.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Filozofia wieku siedemnastego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków

złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowników;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
 - 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
 - 6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje postaci wybitnych myślicieli i nurty filozoficzne XVII wieku,
- charakteryzuje poglądy Pascala dotyczące miejsca człowieka w świecie,
- omawia wpływ filozofii na sztukę epoki.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji**Przed lekcją:**

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od przypomnienia najważniejszych elementów tła historyczno-społecznego epoki oświecenia. Następnie prosi uczniów, by metodą burzy mózgów ustalili, co wiedzą na temat poglądów filozoficznych i światopoglądu ludzi tego okresu.

Na tablicy powstaje mapa myśli, w której uczniowie notują najważniejsze wnioski z przeprowadzonej burzy mózgów; nauczyciel informuje, że mapa będzie uzupełniana w trakcie i po zakończeniu lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel odtwarza animację zamieszczoną w e-materiale i prosi, by uczniowie, pracując w parach, wykonali polecenie 1 z tej sekcji. Później kilka osób wskazanych przez nauczyciela przedstawia propozycje odpowiedzi i uzupełnia mapę myśli na tablicy.

2. Następnie uczniowie dzielą się na dwie grupy: A i B. Przez 5 minut, w ciszy, uczestnicy zajęć indywidualnie opracowują polecenie 2 z sekcji „Animacja”: *O co pytają XVII-wieczni filozofowie? Sformułuj co najmniej trzy pytania związane z omówionymi w filmie wątpliwościami.*

Następnie uczniowie ustawiają się w dwóch kręgach: wewnętrzny to osoby z grupy A, zewnętrzny – osoby z grupy B. Oba kręgi są zwrócone do siebie twarzami. Przesuwając się tak jak kulki w łożysku, uczniowie A zadają pytania osobom z grupy B. Wysłuchują odpowiedzi. Później kręgi zamieniają się rolami. Powtarzające się pytania należy pomijać. Po zamknięciu obrotu uczniowie formułują wnioski z dyskusji, które notują w mapie myśli na tablicy.

3. Ćwiczenie 1 z sekcji „Animacja” uczniowie wykonują w parach, a wnioski trafiają do mapy myśli.

4. W ostatniej części tej fazy lekcji uczniowie wspólnie, pod kierunkiem nauczyciela, analizują obraz Caravaggia zatytułowany *Narcyz nad źródłem*. Pomagają im w tym polecenia 1 i 2 z sekcji „Ilustracja interaktywna”.

Faza podsumowująca:

1. W podsumowaniu lekcji uczniowie ostatecznie uzupełniają mapę myśli na temat XVII-wiecznych poglądów filozoficznych.
2. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli.

Praca domowa:

1. Rozstrzygnij, czy koncepcja człowieka prezentowana przez Pascala jest optymistyczna, czy pesymistyczna. Sformułuj argumenty, którymi potwierdzisz swoje zdanie.

Materiały pomocnicze:

- Blaise Pascal, *Myśli*, Kraków–Poznań 1921.
- Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, Warszawa 2014.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Animacja” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.